

לשמוע קול תורה – מצווה בפרשה

פרשת ראה

היפוך תפקידים

שנת השמיטה מסתיימת בהלכה מהפכנית, התובעת לשמוט את כל החובות ולא לגבותם בחזרה:

"וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה שְׂמוֹט כָּל בַּעַל מַשְׁה יְדוּ אֲשֶׁר יִשֶׁה בְּרַעְיוֹ לֹא יִגֹּשׁ אֶת רַעְיוֹ וְאֶת אֲחִיו כִּי קָרָא שְׁמִטָּה לָהּ" (דברים טו, ב).

הציווי על שמיטת החובות מופיע בלשון ייחודית. לא נאמר 'זה משפט השמיטה' או 'זה חוק השמיטה' אלא "וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה", ומכאן למדו חכמינו זיכרונם לברכה כי קיום המצווה קשור בדיבור: המלווה נתבע שלא לדרוש את כספו בחזרה, ככתוב "לֹא יִגֹּשׁ אֶת רַעְיוֹ", ואם הלווה מבקש מיוזמתו להחזיר את ההלוואה יאמר לו המלווה 'משמט אני לך'. רק אם הלווה מתעקש להחזיר את חובו חרף הסירוב, מותר למלווה לקבל את כספו בחזרה בתנאים מסוימים:

"המחזיר חוב שעברה עליו שביעית, יאמר לו המלווה: משמט אני וכבר נפטרת ממני. אמר לו: אף על פי כן רצוני שתקבל, יקבל ממנו. ואל יאמר לו [הלווה למלווה]: בחובי אני נותן לך, אלא יאמר לו: שלי הם, במתנה אני נותן לך..." (שולחן ערוך חושן משפט סז, לו).

ההלכה מדגישה כי גם בנסיבות שבהן מותר ללווה להשיב את חובו הוא חייב לומר שמדובר במתנה, ואם לא כן – לא יוכל המלווה לקבל ממנו את כספו.

מצוות שמיטת כספים כוללת בתוכה כמה ממדים: היא עוזרת לעניים לבנות את חייהם מחדש במקום לשקוע עד צוואר בחובות, היא מלמדת אותנו שכספנו מופקד בידינו כדי שנשתמש בו כראוי ושאיננו בעליו הבלעדיים, והיא מחזקת בנו את הביטחון בה' שהויתור על החזר ההלוואה לא יפגע בנו ולא ירושש אותנו.

בכל הממדים הללו נראה לכאורה כי המלווה הוא האדון שביכולתו להעניק, ואילו העני הוא המסכן שנאלץ לקבל מאחרים. ההלכה האוסרת על הלווה להחזיר את החוב אך מתירה לו לתת למלווה את שוויו במתנה הופכת את הקערה על פיה: לפתע המלווה הוא הנזקק כביכול, ואילו הלווה הוא העשיר המעניק לו מכספו במתנה.

הלכה זו מאירה ממד נוסף במצווה: "דְבַר הַשְּׁמִטָּה" מסייע לנו לקיים את מצוות ההלוואה לעני בלי לחוש אדוני כול. אם הלווה מעוניין להשיב לך את כספך – קבל את מתנתו בענווה ואמור לו תודה.

גם כשאנו זוכים להיות הנותנים אנו בסך הכול מקיימים את חובותינו – ונודה לבורא עולם שזיכנו לקיים את מצותיו.

שאל דוד בוצ'קו